

Πολιτική εξουσία, δίκαιο και κρατική καταστολή

Της Αντιγόνης Μαυρομάτη και του Γιάννη Μηλιού

1. Εισαγωγή

Η «νέα» πολιτική για την οικονομία, την οποία υιοθέτησε η κυβέρνηση τον Οκτώβριο του 1985, φαίνεται να περιέχει σαν αναπόσπαστο στοιχείο της, ή έστω σαν συμπλήρωμα της, και μια νέα «ποιότητα» κρατικής καταστολής. Μάλιστα, δεν είναι μόνο όσοι εργαζόμενοι αντιστέκονται στα μέτρα για τη σταθεροποίηση του καπιταλιστικού κέρδους, αυτοί που αντιμετωπίζουν καθημερινά τα γκλομπ των κρανοφόρων, τις συλλήψεις, τις κακοποιήσεις. Οι «απειθαρχες» κατηγορίες της νεολαίας βρίσκονται πάνω από 2 χρόνια τώρα στο στόχαστρο του πρώην στρατιωτικού της καριέρας, που, ση - · μέρα, από πόστο υπουργού πλέον γράφει ιστορία, με τον τρόπο που ίσως μόνο οι (Έλληνες) πρώην στρατιωτικοί ξέρουν να γράφουν ιστορία και να κάνουν πολιτική.

Όμως, ας σοβαρευτούμε. Η κρατική καταστολή δεν υπήρξε ποτέ απλή υπόθεση ή επιλογή του όποιου Δροσογιάννη ή Μπάλκου. Αποτελεί πάντα ακρογωνιαίο λίθο της συνολικής κρατικής λειτουργίας και - αντίθετα με όσα προσπαθούν να μας πείσουν τα «προοδευτικά» καθημερινά αναγνώσματα - ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζεται. Πολύ περισσότερο που σήμερα δεν έχουμε να κάνουμε απλώς με μια όξυνση της αστυνομικής βίας και καταστολής, αλλά κυρίως με την «ποινικοποίηση» (με «μοχλό» βέβαια την κυβερνητική «βούληση», αλλά με «αυτουργό» την ανεξάρτητη δικαιοσύνη) ενός ευρύτατου φάσματος πρακτικών που μέχρι πρότινος εθεωρούντο απλώς πολιτική δράση. Ακόμα παραπέρα, ο κατασταλτικός μηχανισμός επιχειρεί σήμερα να αποδώσει στην όποια «παραβατικότητα» απορρέει από την πολιτική δράση και τη σύγκρουση με την κυβερνητική πολιτική, ιδιαίτερα βαρείς, ει δυνατόν κακουργηματικές κατηγορίες. Η φυσική παρουσία στο χώρο μιας διαδήλωσης που ήρθε σε σύγκρουση με την αστυνομία επέσυρε το 1975 ελαφρότατες ποινές, στη χειρότερη των περιπτώσεων. Σήμερα οι διωκτικές αρχές επιφυλάσσουν για την ίδια πράξη κατηγορίες που επισύρουν ποινές κακουργήματος. Ομοίους ενεργοποιούνται σήμερα για πρώτη φορά οι διατάξεις και οι μηχανισμοί ώστε να παραπέμπονται στα δικαστήρια με κατηγορίες κακουργήματος όσοι εργαζόμενοι αντιστέκονται στο μέτρο της πολιτικής επιστράτευσης. (Απεργία πιλότων. Άνοιξη 1986, απεργία εργατών καθαριότητας, Δεκέμβριος 1986).

Ποιες παράμετροι καθορίζουν λοιπόν και επιβάλλουν την όξυνση της κρατικής καταστολής και την «ποινικοποίηση» των πολιτικών και κοινωνικών αντιστάσεων στην εξουσία; Το ερώτημα μοιάζει δυστυχώς να προσφέρεται για υπεραπλουστευτικές ερμηνείες, που, αν και «καταγγέλλουν» την εγγενή «αυθαιρεσία» ή και τη «φύση» του κράτους, παραμένουν εντούτοις δέσμιες (δηλαδή στηρίζουν) την ίδια την εσωτερική λογική και φιλοσοφία της καπιταλιστικής εξουσίας: Πρόκειται από τη μια για τις «ριζοσπαστικές» θεωρήσεις σχετικά με τη σύγκρουση αυταρχικού κράτους και πολίτη, (ή έστω «εναλλακτικού» πολίτη), για τις θεωρήσεις για το διαρκώς αυταρχικοποιούμενο ή και φασιστικοποιούμενο κράτος, για την υπόκλιση ή το φλερτάρισμα με την οργουελική «προφητεία» του «Μεγάλου Αδελφού». Πρόκειται από την άλλη για τις θεωρήσεις εκείνες που αντιλαμβάνονται τον κρατικό αυταρχισμό ως παράγωγο ή συνώνυμο της κυβερνητικής ή και πρωθυπουργικής «παντοδυναμίας», ή που διατείνονται πως πίσω από την όξυνση της κρατικής καταστολής κρύβεται η έλλειψη «πλουραλισμού» ή έστω «ανταγωνισμού» ανάμεσα στους πόλους άσκησης της εξουσίας.

2. Νομική ιδεολογία και ιστορικότητα της καταστολής.

2.1. Το ιδεολόγημα του καταστελλόμενου πολίτη.

Η αντίληψη ότι το σύγχρονο αστικό κράτος εν γένει παίρνει διαρκώς αυταρχικότερες μορφές και κατατείνει έτσι, ή έστω έχει ως ορατή στρατηγική του, τον ολοκληρωτικό

έλεγχο όχι μόνο των ριζοσπαστικών κοινωνικών και πολιτικών πρακτικών, αλλά της καθημερινής ζωής, ίσως ακόμα και της σκέψης του κάθε πολίτη, αποτελεί μια απολίτικη αλλά και ανιστόρητη απόπειρα για να περιγραφεί το φαινόμενο της καταστολής στα πλαίσια της σύγχρονης καπιταλιστικής εξουσίας. Καθώς υιοθετεί τα θεμελιώδη σχήματα της κυρίαρχης αστικής νομικής ιδεολογίας, η αντίληψη αυτή δρα μεσοπρόθεσμα νομιμοποιητικά για την καπιταλιστική εξουσία. Υιοθετείται έτσι κάθε τόσο, ανάλογα με τη συγκυρία, από τους (προοδευτικούς) διανοούμενους και τα (προοδευτικά) κόμματα της εξουσίας που βρίσκονται στην αντιπολίτευση.

Όμως, η ιδεολογία αυτή του παντοδύναμου αυταρχικού κράτους Λεβιάθαν αποκτά σήμερα διαρκώς μεγαλύτερο κύρος ακόμα και στο εσωτερικό της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και των αριστερών ή και μαρξιστών διανοουμένων, λόγω, προφανώς, του άκρατου όσο και σχηματικού ανθρωποκεντρισμού της (ο αναξιοπαθών πολίτης που του στερούν την ελευθερία του). Χρειάζεται λοιπόν στο σημείο αυτό να διατυπώσουμε κάπως αναλυτικότερα τα σημεία της κριτικής μας.

Σημείο 1. Η (καπιταλιστική) πολιτική εξουσία δεν στηρίζεται αποκλειστικά στην καταστολή! Στηρίζεται εξίσου στην ιδεολογική κυριαρχία του αστισμού και στη συναίνεση των εκμεταλλευόμενων τάξεων προς τις καπιταλιστικές σχέσεις· εξουσίας. Η ιστορική εξέλιξη των καπιταλιστικών κρατών της Ευρώπης δείχνει μάλιστα ότι η αναδιοργάνωση και σταθεροποίηση των βασικών ιδεολογικών μηχανισμών του αστικού κράτους (σχολείο, οικογένεια, μέσα ενημέρωσης) κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και αμέσως μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είχε σαν αποτέλεσμα την αναδιοργάνωση της καταστολής, στη βάση της κατ' αρχή σταθεροποίησης των «ανθρώπινων δικαιωμάτων» και «ελευθεριών». Αν τον 19ο αιώνα, την εποχή του δήθεν «προοδευτικού» «ανταγωνιστικού καπιταλισμού», μια δυναμική εργατική διαδήλωση για αύξηση του μισθού, ή για καθιέρωση του δώρου, αποτελούσε λόγο για την παρέμβαση τμημάτων στρατού, που πυροβολούσαν στο ψαχνό τους διαδηλωτές, το θεσμικό πλαίσιο των καπιταλιστικών κρατών μετά τον Πόλεμο αντιμετώπιζε το εργατικό, λαϊκό και κοινωνικό κίνημα ως ένα κατ' αρχή ενσωματώσιμο «κοινωνικό εταίρο» στα πλαίσια της «φιλελεύθερης δημοκρατίας».

Ο μεταπολεμικός «καπιταλισμός της σχετικής υπεραξίας» σταθεροποιεί, λοιπόν, αν το πούμε εντελώς σχηματικά, τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας μέσα από μια «ισόρροπη» χρήση τόσο των λειτουργιών της κοινωνικής συναίνεσης και ιδεολογικής υπαγωγής όσο και των λειτουργιών της «έννομης» καταστολής.

Το υπεραπλουστευτικό σχήμα ότι με την τελειοποίηση των τεχνικών μεθόδων παρακολούθησης, φακελώματος, αστυνομικής οίας κλπ. αυξάνει αναγκαστικά και ο βαθμός καταστολής αποτελεί λοιπόν μια ανιστόρητη καρικατούρα της πραγματικότητας.

Επειδή μάλιστα στο εσωτερικό του «καπιταλισμού της σχετικής υπεραξίας» του σύγχρονου δηλαδή καπιταλισμού, εγγράφεται πάντα και κατά κύριο λόγο σε φάσεις οικονομικής ανόδου και σταθεροποίησης η δυνατότητα μιας σοσιαλδημοκρατικού τύπου διακυβέρνησης (μιας διακυβέρνησης δηλαδή που βασικός άξονας της είναι η κοινωνική εξειρήνευση με «όπλο» την ικανοποίηση ορισμένων - μη ανατρεπτικών - εργατικών και λαϊκών διεκδικήσεων) και επειδή· η πρώτη περίοδος μιας τέτοιας διακυβέρνησης χαρακτηρίζεται τις πιο πολλές φορές από μια προσπάθεια να αμβλυνθεί η κρατική καταστολή, προς όφελος της κοινωνικής συναίνεσης, για το λόγο αυτό, λοιπόν, η «προφητεία» της διαρκώς εντεινόμενης κρατικής καταστολής μετατρέπεται σε απολογητισμό υπέρ του συστήματος: Επιτρέπει στους σοσιαλδημοκράτες να ισχυρίζονται ότι η κοινωνική εξειρήνευση - δηλαδή η άμβλυνση, της κρατικής καταστολής - αποτελεί «διαδικασία κοινωνικού μετασχηματισμού».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εδώ η πρώτη φάση διακυβέρνησης, από το ΠΑΣΟΚ (1981-83), με εμφανή άμβλυνση της κρατικής κατασταλτικής λειτουργίας και πολλαπλές φιλελεύθερες και «ανθρωπιστικές» υποσχέσεις για παρέμβαση στο σύστημα των φυλακών (κλείσιμο Κέρκυρας, Επταπυργίου κλπ.) και στο σύστημα ποινικής μεταχείρισης (εξαγγελίες για έμφαση στην «πρόληψη» της παραβατικότητας κι όχι στην καταστολή).

Σημείο 2: Το ιδεολόγημα του διαρκώς συνθλιβόμενου από το βάρος της κρατικής αυθαιρεσίας και καταστολής πολίτη αποτελεί όμως και για ένα επιπρόσθετο, και μάλιστα πολύ σημαντικότερο, λόγο απολογητισμό υπέρ του καπιταλιστικού συστήματος: Γιατί υπερασπίζεται άνευ όρων το σκληρό πυρήνα της κυρίαρχης αστικής ιδεολογίας του δικαίου: Την αντίληψη δηλαδή ότι το κοινωνικό σώμα συναπαρτίζεται από το σύνολο των «ατόμων - πολιτών», ότι η κοινωνία είναι «κοινωνία - πολιτών» (κατά περίπτωση επομένως κοινωνία Γερμανών ή Ελλήνων), ότι συνεπώς οι ατομικές βουλήσεις, η ατομική αξίωση για «ελευθερία» κι όχι η ταξική διαίρεση της κοινωνίας (δηλαδή η πάλη των τάξεων) καθορίζουν την κοινωνική εξέλιξη.

Αν όμως το ιδεολόγημα του πολίτη (που το κράτος του στερεί την «ελευθερία» του), εντάσσεται εξ ολοκλήρου στο εσωτερικό της αστικής - ιδεαλιστικής φαντασίωσης για την κοινωνία, αυτό δεν σημαίνει ότι απλώς λειτουργεί σαν μια «ιδέα» που δυσχεραίνει την κατανόηση των κοινωνικών διαδικασιών. Ταυτόχρονα λειτουργεί άμεσα σταθεροποιητικά για την αστική εξουσία, ακριβώς γιατί προϋπόθεση της σταθερότητας αυτής της εξουσίας είναι το να βιώνει ολόκληρη η κοινωνία τις ταξικές διαφορές και αντιπαραθέσεις ως ιστορίες ατόμων, ως παράγωγα των ατομικών βουλήσεων, ατομικών προνομίων, ατομικών παρανομιών, ατομικών αυθαιρεσιών, έστω, ακόμη, ως «αδικίες» ενάντια σε άτομα, ως αδικίες ενάντια στην «ελευθερία» κάποιων ατόμων.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που η κατηγορία του «πολίτη» - υποκείμενου, η κεντρική κατηγορία της αστικής ιδεολογίας του δικαίου, έγινε ευθύς εξαρχής αντικείμενο κριτικής από τη μεριά της μαρξιστικής θεωρίας. Ακόμα περισσότερο, η μαρξιστική θεωρία μπόρεσε να συγκροτηθεί ως κριτική της αστικής εξουσίας στο βαθμό ακριβώς που θεμελίωσε την κριτική της στην κατηγορία του ατόμου - βουλευτικού υποκειμένου - φορέα «ελευθερίας»:

«Οι σχέσεις των ανθρώπων στην παραγωγική διαδικασία αποκτούν διπλά αινιγματική μορφή. Εμφανίζονται από τη μια σαν σχέσεις μεταξύ πραγμάτων (εμπορευμάτων) και από την άλλη σαν βουλευτικές σχέσεις μεταξύ μονάδων αμοιβαία ανεξάρτητων και ίσων (τα υποκείμενα δικαίου). Πλάι στη μυστικιστική ιδιότητα της αξίας προβάλλει κάτι εξίσου αινιγματικό: το δίκαιο. Ταυτόχρονα, η μοναδική και ομοιογενής σχέση παίρνει δυο αφηρημένες και βασικές όψεις: μια οικονομική και μια νομική (...). Ιπλειοψηφία των νομικών τείνει να αναγάγει το υποκείμενο δικαίου σε "προσωπικότητα γενικά" (...). Από την άποψη αυτή είναι χαρακτηριστικό του ανθρώπου να αποτελεί υποκείμενο δικαίου, στο βαθμό που είναι έμπυχο ον και προικισμένο με έλλογο βούληση». (Πασουκάνις, «Μαρξισμός και Δίκαιο», εκδ. Οδυσσέας 1977, σελ. 123123).· *

«Οι τρεις αρχές του εγωισμού, της ελευθερίας και της υπέρτατης αξίας του πρόσωπου, είναι στενά δεμένες μεταξύ τους και στην ολότητα τους φανερώνουν την ορθολογική έκφραση της ίδιας της κοινωνικής σχέσης. Το εγωιστικό υποκείμενο, το υποκείμενο δικαίου και το ηθικό πρόσωπο είναι οι τρεις κύριες μάσκες κάτω από τις οποίες εμφανίζεται ο άνθρωπος στην κοινωνία της εμπορευματικής παραγωγής» (όπ. π. σελ 156).

Μέσα στο γενικό ιδεολογικό πλαίσιο, λοιπόν, περί του «φύσει» ελεύθερου πολίτη που το κράτος επιχειρεί να σκλαβώσει, μπορούν ν' αναπτυχθούν διαφορετικές πολιτικές επιχειρηματολογίες: Η παραδοσιακή προοδευτική αστική οπτική θα αναγνωρίσει στο «Νόμο», στην έννομη τάξη, την ορθολογική έκφραση της ελευθερίας. Και θα ισχυριστεί έτσι ότι το σύγχρονο κράτος κυριαρχείται από μια κοινοβουλευτικά ανεξέλεγκτη νομενκλατούρα «ειδικών», η οποία καταφέρνει μέσα από αδιαφανείς μηχανισμούς και διαδικασίες να αγνοεί ή και να παραβιάζει το «Νόμο». Η ριζοσπαστική αστική οπτική θα ταυτίσει αντίθετα την έννομη τάξη με το κράτος, θα θεωρήσει έτσι το «Νόμο» ως τον αντίποδα της «φυσικής» ανθρώπινης ελευθερίας, την οποία θα αναζητήσει στις «αυθόρμητες σχέσεις», στις μη θεσμοθετημένες «κοινότητες», στην «κοινωνία των πολιτών».

Και η μια και η άλλη εκδοχή μπορεί αναμφίβολα να δώσει με συνέπεια τη μάχη ενάντια στην κρατική πολιτική, κάθε φορά που η πολιτική αυτή καταφεύγει σε μέτρα και μεθόδους ανοιχτά κατασταλτικής διαχείρισης. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν θα μπορέσουν να απεγκλωβιστούν από την ηγεμονία της «καθαρής» σοσιαλδημοκρατικής στρατηγικής: Ότι

το κράτος πρέπει να μεταρρυθμιστεί ώστε να πρωδοτοηθούν οι ανοικτές και «διάφανες» διαδικασίες που οδηγούν στη δημοκρατία και ελευθερία. Ότι πρέπει να διασφαλιστεί η γνήσια «συμμετοχή του πολίτη», που σύμφωνα με την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας «θα πάρει όλα τα ζητήματα στα χέρια του». Ότι πρέπει, τέλος, να διασφαλιστεί η περιστολή του κράτους κι η υπαγωγή .του στις προτεραιότητες και τις ανάγκες της «κοινωνίας των πολιτών».

Όλα μπορεί να τα προβλέψει και να τα οραματιστεί λοιπόν αυτή η προοδευτική προβληματική περί της «ελευθερίας του πολίτη». Το μόνο που θα της διαφεύγει πάντα είναι οι καπιταλιστικές σχέσεις εξουσίας και η προοπτική της ανατροπής τους: η εργατική εξουσία.

Η ηγεμονία αυτών των ιδεολογικών νεφελωμάτων μέσα στην Αριστερά είναι ακριβώς ο παράγοντας που επέτρεψε στην κρατική πολιτική, κατά την πρώτη τετραετία διακυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ, να ηγεμονεύει απόλυτα πάνω στην Αριστερά. Δεν οδηγούν δηλαδή τα ιδεολογήματα αυτά σε μια πολιτική «κοινωνικοποίησης» του κράτους· αντίθετα συνιστούν τη στρατηγική κρατικοποίησης της Αριστεράς.

Αξίζει να σημειώσουμε ακόμα εδώ, ότι ακριβώς αυτά τα ιδεολογήματα επιτρέπουν μέχρι και σήμερα στους πρώην αλλά και στους νυν εκπροσώπους και υπευθύνους του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς να παρουσιάζονται και να παρεμβαίνουν ως αριστεροί!!! Η πολιτική εξουσία μπορεί να καταφεύγει στην «αυτοκριτική», ίσως ίσως και να «καταγγέλλει» τον εαυτό της, αρκεί αυτό να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να δυσχεραίνεται η πολιτική συγκρότηση του «αντιπάλου».

2.2 Η προβληματική των κέντρων εξουσίας.

Περισσότερο τεκμηριωμένη στις μεθοδολογικές της αφετηρίες για την κριτική της πολιτικής εξουσίας παρουσιάζεται μια άλλη προβληματική, η οποία αναφέρεται στα κέντρα άσκησης της πολιτικής εξουσίας στο εσωτερικό του κράτους και στρατεύεται υπέρ του αμοιβαίου ελέγχου, του πλουραλισμού, ή ακόμα και της αντιφατικότητας αυτών των κέντρων.

Η προβληματική αυτή μοιάζει κατ' αρχή να μην τρέφει αυταπάτες σε σχέση με τη φύση της πολιτικής εξουσίας: Εφόσον η κυβέρνηση δεν αποτελεί παρά τον κύριο πόλο άσκησης της αστικής πολιτικής εξουσίας, η αποδυνάμωση της μέσα από την ενίσχυση και σχετική ανεξαρτητοποίηση των άλλων πόλων της εξουσίας - και πρώτα απ' όλα του Προέδρου της Δημοκρατίας - θα μειώσει την ικανότητα επιβολής των στρατηγικών επιλογών της εξουσίας. Αντίθετα, η υπαγωγή του Προέδρου της Δημοκρατίας (και κατ' επέκταση π.χ. της Δικαιοσύνης, του στρατού κλπ.), στην κυβέρνηση σημαίνει ταυτόχρονα ότι διαμορφώνεται ένας μοναδικός ανεξέλεγκτος και παντοδύναμος πόλος άσκησης της εξουσίας, με συνέπεια την κορύφωση της κρατικής αυθαιρεσίας και καταστολής.

Όσο κι αν το σχήμα μοιάζει οξύμωρο, η απομάκρυνση του πατριάρχη της Δεξιάς από την προεδρία της Δημοκρατίας και η αποδυνάμωση των δεξιών ερεισμάτων στην κορυφή του δικαστικού μηχανισμού, θεωρούνται από την αντίληψη αυτή ως αιτίες που ερμηνεύουν την όξυνση της κρατικής καταστολής κατά τη δεύτερη τετραετία διακυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ.

Έχουμε εδώ να κάνουμε με μια τυπική περίπτωση θεσμοκρατικής προβληματικής: Ο πολιτικός και κοινωνικός συσχετισμός των δυνάμεων συλλαμβάνεται ως παράγωγο των αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στους κρατικούς θεσμούς. Μ' άλλα λόγια, οι αιτιακές σχέσεις ανάμεσα στις κοινωνικές διαδικασίες αντιστρέφονται, η προτεραιότητα των πολιτικών και κοινωνικών - ταξικών αντιπαραθέσεων αναιρείται, ο παράγοντας κοινωνικό κίνημα των εκμεταλλευόμενων τάξεων και πολιτικά αποτελέσματα αυτού του κινήματος διαγράφεται.

Δεν αναφερόμαστε μόνο στο γεγονός ότι η αντιφατικότητα ή η απορρόφηση των άλλων πόλων εξουσίας από την κυβερνητική πολιτική καθορίζεται τελικά και ερμηνεύεται

με βάση των ιστορική εξέλιξη των κοινωνικών και πολιτικών αντιπαραθέσεων και του συσχετισμού δύναμης. Αναφερόμαστε στο γεγονός ότι παρά την πιθανή αντιφατικότητα αναμεταξύ τους, οι πόλοι και τα κέντρα άσκησης της εξουσίας αποτελούν στοιχεία ενός ενιαίου μηχανισμού, του κατασταλτικού μηχανισμού του αστικού κράτους, αποτελούν την ενιαία - κύρια - όψη της εξουσίας. Και δεν είναι η εσωτερική αντιφατικότητα αυτής της εξουσίας που κατά κύριο λόγο καθορίζει τα όρια δράσης της απέναντι στις κυριαρχούμενες τάξεις. Είναι αντίθετα ο πολιτικός και κοινωνικός συσχετισμός των δυνάμεων που καθορίζει αυτά τα όρια.

Ο κοινωνικός και πολιτικός συσχετισμός των δυνάμεων καθορίζει όχι μόνο προς ποια κατεύθυνση θα μετασχηματιστεί ή θα αποκρυσταλλωθεί το θεσμικό και νομικό πλαίσιο άσκησης της εξουσίας αλλά, και το κυριότερο, πώς θα «ερμηνευτεί», και πώς θα «εφαρμοστεί» αυτό το πλαίσιο, πώς θα ασκηθεί η εξουσία στο εσωτερικό του. Η κυβέρνηση είναι δέσμια των ταξικών και πολιτικών συσχετισμών που καλείται να διαχειριστεί. Δεν είναι δέσμια του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ούτε η «εξουσία» της μπορεί ποτέ να καταστεί «παντοδύναμη» και «αυθαίρετη», θα προσπαθήσουμε να γίνουμε περισσότερο συγκεκριμένοι σχετικά με το ζήτημα αυτό στο επόμενο κεφάλαιο. Εδώ ας αρκεστούμε μόνο σ' ένα «αρνητικό» παράδειγμα: Η περίοδος του μετεμφυλιοπολεμικού «κράτους των εθνικοφρόνων» (1946-1974) και αν εξαιρέσουμε την περίοδο της χούντας - χαρακτηρίζεται από μια κατ' επανάληψη οξυνόμενη αντιφατικότητα και διαφοροποίηση τριών πόλων άσκησης της εξουσίας στο εσωτερικό του κατασταλτικού μηχανισμού του κράτους: της κυβέρνησης, του παλατιού και του στρατού. Εντούτοις αυτό δεν ωφέλησε από μόνο του το λαϊκό κίνημα κι ούτε περιόρισε την ωμή αντικομμουνιστική βία και τρομοκρατία. Μόνο η παρέμβαση του λαϊκού κινήματος, η τροποποίηση των συσχετισμών δύναμης, έθεσε σε αμφισβήτηση, στη δεκαετία του '60, τις δομές του «κράτους των εθνικοφρόνων» και οδήγησε μέσα από την πολιτική κρίση, τη δικτατορία και την κατάρρευση της στο «κράτος δικαίου» της μεταπολίτευσης.

Τελειώνοντας την αναφορά μας στη θεσμολογική αντίληψη αξίζει να κάνουμε μια ακόμα παρατήρηση. Επειδή από την οπτική και τον ορίζοντα της αντίληψης αυτής απουσιάζει επίσης ολοκληρωτικά ο «αντίπαλος», το εργατικό και λαϊκό κίνημα και τα πολιτικά αποτελέσματα που παράγει, το κενό καλείται και πάλι να καλύψει ο πολίτης με την «κοινωνία» του. Η θεσμολογική αντίληψη θα υιοθετήσει κι αυτή με τη σειρά της τα υπέρ της «κοινωνίας» (και κατά του «κράτους») οράματα της σύγχρονης σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής.

Εδώ θα σπεύσει μάλιστα να την συναντήσει και μια περισσότερο αφελής «ανανεωτική» εκδοχή της σοσιαλδημοκρατίας, η οποία φαντασιώνεται ότι είναι δυνατό να εντάξει τον κάθε «πολίτη» και τον κάθε «τοπικό φορέα» στους κρατικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, για να «αποκεντρωθεί» έτσι η εξουσία, ή, ακόμα περισσότερο, για να περάσει άμεσα στο «λαό». Το εγχείρημα μοιάζει ρηξικέλευθο: Αν όλοι οι «πολίτες» μπορούσαν να ενταχθούν στους μηχανισμούς άσκησης της καπιταλιστικής εξουσίας, η κοινωνική εξειρήνευση θα έφθανε στον οριστικό της θρίαμβο, η νομιμοποίηση και η σταθερότητα των αστικών πολιτικών θεσμών δεν θα 'χε προηγούμενο. Καλοκάγαθοι αστυνομικοί και φιλήσυχοι κάτοικοι θα αποφάσιζαν μαζί με τις δημοτικές αρχές, τους καταστηματαρχες και άλλους ενδιαφερόμενους για το μέχρι τι ώρα θα λειτουργούν τα νυκτερινά κέντρα στη γειτονιά τους, τι πρόγραμμα είναι επιτρεπτό για τη συγκεκριμένη συνοικία, αν πρέπει να δοθεί άδεια σε μια διαδήλωση για τοπικά προβλήματα ή αν ακόμα θα 'πρεπε οι συναποφασίζοντες φορείς να διοργανώσουν μια πικετοφορία κλπ. Την ίδια στιγμή, σε κεντρικό επίπεδο, σώφρονες συνδικαλιστές, «εκσυγχρονισμένοι» εκπρόσωποι της κεφαλαιοκρατίας, αποδοτικοί γραφειοκράτες και βουλευτές απ' όλα τα κόμματα πλαισιούμενοι από επιστήμονες με κύρος και εκπροσώπους της ΕΦΕΕ, ΕΣΕΕ κλπ., θα αποφάσιζαν μέσα από διάλογο και με δημοκρατικές διαδικασίες για το πώς θα αναπτυχθεί γρηγορότερα και θα ευημερήσει η χώρα, για το πώς θα φθάσει γρηγορότερα αυτός ο τόπος στο έτος 2.000.

Το όραμα του «πολίτη που αποφασίζει» δηλ. το όραμα της κοινωνικής συναίνεσης και εξειρήνευσης μοιάζει σήμερα να είναι ό,τι πιο «προοδευτικό» μπορεί να οραματιστεί η πολιτική εξουσία, αλλά και ορισμένα «προοδευτικά» κόμματα της αντιπολίτευσης.

Η όξυνση της οικονομικής κρίσης δεν τους αφήνει περιθώρια να οραματίζονται πλέον τα κλασικά σοσιαλδημοκρατικά σενάρια για «κοινωνική δικαιοσύνη» και «αναδιανομή του εισοδήματος» προς όφελος της εργατικής τάξης.

Η «κομματικοποίηση» όμως των «πολιτών» και οι «συντεχνίες» τους, δηλ. μ' άλλα λόγια οι πολιτικές και ταξικές αντιπαραθέσεις θα τους χαλάνε πάντα τη δουλειά.

3. Ο ποινικός νόμος και η εφαρμογή του.

3.1. Η αναγκαία μορφή της καταστολής:

αντιμετώπιση της «ποινικής παραβατικότητας».

Η οργάνωση της καπιταλιστικής πολιτικής εξουσίας και συνακόλουθα της συνολικής ταξικής κυριαρχίας του κεφαλαίου με βάση το δίκαιο και τους δικαιοκούς κανόνες έχει ως αναγκαία συνέπεια το να προσλαμβάνει πάντοτε κρατική καταστολή το χαρακτήρα της «αντιμετώπισης της ποινικής παραβατικότητας».

Το δίκαιο και η εξ αυτού προκύπτουσα τάξη πραγμάτων, η έννομη τάξη, αναγορεύεται στα πλαίσια της καπιταλιστικής κυριαρχίας ως η κατ' εξοχή φυσική κοινωνική κατάσταση, ως το «αιώνιο» πλαίσιο που τοποθετείται υπεράνω της πολιτικής, υπεράνω της οικονομίας, υπεράνω της ιδεολογίας, για να καθορίσει ακριβώς τα πλαίσια και τα όρια λειτουργίας της πολιτικής, της οικονομίας, της ιδεολογίας. Με την έννοια αυτή η δικαιοκική έννομη τάξη κατοχυρώνει τη στρατηγική οργάνωση του γενικού κεφαλαιοκρατικού συμφέροντος.

Η έννομη τάξη που οργανώνεται από το δίκαιο δεν αφήνει περιθώρια για να διαμορφωθεί μια «πολιτική» ή «οικονομική» ή «ιδεολογική» παραβατικότητα. Η παράβαση του δικαίου και του νόμου προσλαμβάνει δηλαδή εξ ορισμού το χαρακτήρα του ποινικού αδικήματος, ενός αδικήματος που δεν έχει άλλο κοινωνικό πρόσημο πέρα από το ότι διαπράττεται στο επίπεδο του δικαίου και του ποινικού νόμου και ως τέτοιο καταστέλλεται. Η ανοιχτή πολιτική καταστολή δεν μπορεί έτσι να αναφέρεται παρά σε καθεστώτα και νομοθεσίες έκτακτης ανάγκης. Αντίθετα, η καταστολή στα πλαίσια της έννομης τάξης του «κράτους δικαίου» έχει αποκλειστικά ποινικό δηλαδή «μη πολιτικό» χαρακτήρα.

Είναι λοιπόν λανθασμένος ο ισχυρισμός ότι η ποινικοποίηση των πολιτικών συγκρούσεων αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του σύγχρονου «αυταρχικού» αστικού κράτους. Η ποινικοποίηση αποτελεί τον ειδικά καπιταλιστικό γενικό τρόπο καταστολής ήδη από την πρώτη στιγμή της γέννησης της καπιταλιστικής εξουσίας. Πρόκειται για τον ειδικά καπιταλιστικό (δηλ. ιστορικά μοναδικό) τρόπο άσκησης της αποτρεπτικής λειτουργίας της εξουσίας.

Επειδή μάλιστα πρόκειται για τον ενιαίο γενικό τύπο καταστολής, το εύρος του δεν αφορά μόνο το στενά «κοινωνικό» (κατοχύρωση του δικαιώματος ζωής, ιδιοκτησίας κλπ.) ή το πολιτικό, αλλά το σύνολο των πρακτικών στα πλαίσια της καπιταλιστικής κοινωνίας. Στη φάση, για παράδειγμα, που η χαμηλή οργάνωση του πιστωτικού συστήματος (και των κεφαλαιακών σχέσεων) δεν απαιτούσε τον κρατικό έλεγχο και τη ρύθμιση του ύψους των επιτοκίων, δεν υπήρχε το αδίκημα της τοκογλυφίας. Ολόκληρη αυτή την ιστορική περίοδο (που χοντρικά ανήκει στο λεγόμενο «ανταγωνιστικό καπιταλισμό») η κατηγορία για «τοκογλυφία» δεν μπορούσε να προσλάβει παρά μόνο μια ηθική υπόσταση. Στην εποχή αντίθετα του «καπιταλισμού της σχετικής υπεραξίας» ο «ανεξάρτητος τραπεζίτης» που δουλεύει με ψηλότερο επιτόκιο από το νόμιμο παύει να είναι ένας καπιταλιστής που επιδιώκει (έστω με τρόπο οικονομικά «αθέμιτο») να αυξήσει το κέρδος του. Επειδή δεν σεβάστηκε την έννομη τάξη, την τάξη που αντιστοιχεί στο γενικό κεφαλαιοκρατικό συμφέρον, είναι απλώς ένας «ποινικός» ένας απατεώνας - τοκογλύφος. Το πρόσφατο παράδειγμα του Γούκου είναι χαρακτηριστικό: Συντηρητικοί και προοδευτικοί αρθρογράφοι προσπαθούσαν επί βδομάδες ολόκληρες να μας κάνουν να συμμεριστούμε την ταραχή και την οργή τους για το ότι λειτουργούν «παρατρέπεζες» με επιτόκια 40% και 60%.

«Ποινικοποίηση της οικονομίας», θα μπορούσε να τους απαντήσει ο Γούκος, περιγράφοντας τους ταυτόχρονα την προθυμία με την οποία οι πελάτες του, δανειζόμενοι και δανειστές, «οικειοθελώς» επέλεξαν τη δική του «τράπεζα». Μια ανάλογη επιχειρηματολογία θα μπορούσαν να αναπτύξουν και οι Έλληνες κεφαλαιοκράτες που πραγματοποιούν επενδύσεις στο εξωτερικό, παραβιάζοντας τους νόμους περί εξαγωγής συναλλάγματος («Αδίκημα» για το οποίο κατηγορήθηκαν οι Αγγελόπουλοι, οι Τσάτσοι κλπ.). Ας μην ξεχνάμε μάλιστα ότι μέσα στην επόμενη πενταετία ή δεκαετία οι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίων θα έχουν καταργηθεί.

Το κεντρικό ζήτημα λοιπόν, δεν είναι η «ποινικοποίηση» της πολιτικής, αλλά η «αποπολιτικοποίηση», «αποοικονομοποίηση και «αποϊδεολογικοποίηση» του ποινικού δικαίου.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε ότι η μαρξιστική κριτική είχε από πολύ νωρίς αναγνωρίσει τον ιδιαίτερο ρόλο του ποινικού δικαίου ως αναγκαίου μέσου για την άσκηση της κρατικής καταστολής. Ταυτόχρονα είχε διαπιστώσει ότι στα δομικά χαρακτηριστικά του δικαίου και στη μορφή της ποινής αποτυπώνεται η μήτρα των . κεφαλαιοκρατικών σχέσεων εξουσίας, η αξιακή μορφή: Η ανταλλαγή, ως ανταλλαγή ισοδυνάμων, αποτελεί δηλαδή το βαθύ θεμέλιο της δικαιοσύνης τόσο με τη νομική όσο και με την ηθική της έννοια.

«Απ' όλα τα είδη δικαίου, το Ποινικό Δίκαιο είναι ακριβώς εκείνο που έχει την εξουσία να αγγίζει το ξεχωριστό πρόσωπο με τον πιο άμεσο και σκληρό τρόπο. Ο νόμος και η ποινή, που τιμωρεί την αθέτηση του, είναι γενικά στενά συνδεδεμένα, με τέτοιο τρόπο ώστε το Ποινικό Δίκαιο παίζει σαν να λέμε, απλούστατα το ρόλο αντιπροσώπου του δικαίου: είναι το τμήμα που υποκαθιστά το όλο» (Πασουκάνις 1977, σελ. 170).

«Στο σύγχρονο Ποινικό Δίκαιο έχουμε να κάνουμε, σύμφωνα με το ριζικό ατομικισμό της αστικής κοινωνίας, με την αυστηρή έννοια της προσωπικής ευθύνης (...). Επιπλέον το σύγχρονο δίκαιο πλούτισε την έννοια της υποκειμενικότητας μ' ένα ψυχολογικό στοιχείο δίνοντας της έτσι μεγάλη ευλυγισία· διακρίνονται πολλά πεδία: ευθύνη για προσδοκώμενη συνέπεια (δόλος) και για προβλεπόμενη αλλά μη προσδοκώμενη (υπαιτιότητα). Τέλος δημιούργησε την έννοια του ακαταλόγιστου, δηλαδή την απόλυτη έλλειψη ευθύνης (...). Σ' αυτή αποκλειστικά τη βάση, της διάκρισης σε αξιόμιπτες και μη πράξεις, μπόρεσε να δημιουργηθεί η θεωρία των ειδικών και γενικών προληπτικών μέτρων» (όπ. π. σελ. 180). «Στην πραγματικότητα η ποινική πολιτική, τόσο πριν όσο και μετά την εμφάνιση της κοινωνιολογικής και ανθρωπολογικής τάσης στην εγκληματολογία, είχε περιεχόμενο κοινωνικής άμυνας (ή ακριβέστερα άμυνας της κυρίαρχης τάξης)» (όπ. π. σελ. 185).

«Η στέρηση της ελευθερίας για ορισμένο διάστημα που αποφασίζει το δικαστήριο είναι η χαρακτηριστική μορφή με την οποία το σύγχρονο Ποινικό Δίκαιο, δηλαδή το αστικό - καπιταλιστικό, υλοποιεί την αρχή της ισότιμης αποζημίωσης. Η μορφή συνδέεται ασυνείδητα αλλά πολύ βαθιά με την παράσταση του αφηρημένου ανθρώπου και της αφηρημένης εργασίας που μετριέται με το χρόνο (...). Για να προωθηθεί η ιδέα της δυνατότητας αποζημίωσης του εγκλήματος με ένα ανάλογο ποσό ελευθερίας, χρειάστηκε όλες οι συγκεκριμένες μορφές του κοινωνικού πλούτου να αναχθούν στην απλούστερη και πιο αφηρημένη μορφή, στην ανθρώπινη εργασία που μετριέται με το χρόνο. Αναμφισβήτητα έχουμε εδώ ακόμα ένα παράδειγμα αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαφόρων όψεων του πολιτισμού. Ο Βιομηχανικός πολιτισμός, η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η Πολιτική Οικονομία του Ρικάρτο και το σύστημα της πρόσκαιρης κάθειρξης είναι φαινόμενα που ανήκουν σε μια και την αυτή ιστορική εποχή» (όπ. π. σελ. 1823).

Οι πρώτες μαρξιστικές προσεγγίσεις αντιλαμβάνονταν βέβαια την αξιακή μορφή με αποσπασματικό τρόπο, δηλ. απλώς ως ανταλλαγή ισοδυνάμων, ως εμπορευματική κυκλοφορία. Παραγνώριζαν μ' άλλα λόγια ότι ο τόπος της ανταλλαγής δεν είναι άλλος από τις σχέσεις της καπιταλιστικής εξουσίας, από τις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις:

Μετατροπή της εργασιακής δύναμης σε εμπόρευμα σημαίνει ταυτόχρονα μετατροπή της σε στοιχείο του κεφαλαίου, σε μεταβλητό κεφάλαιο, σημαίνει υπαγωγή της εργασίας

στο κεφάλαιο. Το αποτέλεσμα ήταν να παραγνωρίσουν επίσης ότι ο τόπος λειτουργίας του δικαίου, ο χώρος δράσης των υποκειμένων δικαίου είναι η καπιταλιστική πολιτική εξουσία, το ίδιο το αστικό κράτος, ως «κράτος δικαίου», ως το «δημόσιο συμφέρον». Εντούτοις η συνεισφορά των πρώτων αυτών μαρξιστικών αναλύσεων είναι ανεκτίμητη. Είναι αυτές που άνοιξαν το δρόμο για την κριτική των συγκεκριμένων μορφών της αστικής πολιτικής εξουσίας.

Αν λοιπόν η καπιταλιστική καταστολή δεν είναι παρά η «αντιμετώπιση της ποινικής παραβατικότητας». Αν ακόμα σ' αυτή την «παραβατικότητα» εντάσσεται αναγκαστικά - πέρα από την περίπτωση του μεμονωμένου 'κακοποιού' - η κοινωνική δράση και τα κινήματα που προσκρούουν στα όρια της νομιμότητας τα οποία ορίζει το αστικό κράτος. Αν επιπλέον η αντιμετώπιση της «παραβατικότητας» δεν μπορεί να περιορίζεται στην άμεση αστυνομική βία και μόνο, αλλά πρέπει αναγκαστικά να στηριχθεί στη δυνατότητα και στην πραγματικότητα της δίκης και της επιβολής ποινής. Αν τέλος η ποινή δεν αντικατοπτρίζει παρά την «απαίτηση του νόμου» που με τη σειρά της καθορίζει τον «κοινωνικά ισοδύναμο» με το «αδίκημα» χρόνο στέρησης της ελευθερίας, όλα αυτά λοιπόν δεν σημαίνουν εντούτοις ότι έχουμε να κάνουμε με ένα άκαμπτο και αδυσώπητο μηχανισμό εκμηδενισμού των κάθε είδους αντικαπιταλιστικών και αντιεξουσιαστικών αντιστάσεων. Αντίθετα, έχουμε να κάνουμε με μια λειτουργία άσκησης της εξουσίας που η εμβέλεια και η αποτελεσματικότητα της υπόκειται καθοριστικά στις διακυμάνσεις της πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας της πάλης των τάξεων. Δεν πρόκειται δηλαδή απλά για τα αποτελέσματα που καθορίζονται από τη «βούληση» ή τη «δύναμη» της εξουσίας, ή τη σύγκρουση κάποιων κινητοποιημένων πρωτοποριών με τους μηχανισμούς καταστολής, αλλά για τα αποτελέσματα που προκύπτουν από το συνολικό πολιτικό (και κοινωνικό) συσχετισμό των δυνάμεων.

3.2. Πολιτική συγκυρία και καταστολή.

Αν τα δομικά χαρακτηριστικά της δικαιοκράτειρας και συνταγματικής τάξης συμπυκνώνουν το γενικό κεφαλαιοκρατικό συμφέρον, αποτελούν τη στρατηγική μορφή της οργάνωσης της εξουσίας, το περιεχόμενο των συνταγματικών και ποινικών διατάξεων. τείνει να αποτυπώσει τη φάση της πολιτικής πάλης των τάξεων, τα μονιμότερα χαρακτηριστικά του πολιτικού (και κοινωνικού) συσχετισμού των δυνάμεων. Παράλληλα, όμως, και εδώ χρειάζεται να επιμείνουμε, η συγκεκριμένη εφαρμογή του συνταγματικού και ποινικού πλαισίου, το κατά πόσο και πώς ενεργοποιείται, με ποιο τρόπο «ερμηνεύεται» κλπ., το «ισχύον» νομοθετικό πλέγμα είναι ένα επίδικο ζήτημα του συσχετισμού δυνάμεων μέσα στη συγκυρία της πολιτικής (και κοινωνικής) πάλης των τάξεων. Από αυτούς μάλιστα τους συσχετισμούς μέσα στη συγκυρία θα κριθεί και η σταθερότητα της φάσης, η σταθερότητα των μονιμότερων χαρακτηριστικών των συσχετισμών δύναμης. Μια τάση μετασχηματισμού της φάσης δεν θα προκληθεί λοιπόν από κάποιες θεσμικές, συνταγματικές, ή νομοθετικές ρυθμίσεις. Ακριβώς αντίθετα, οι συγκυριακές μετατοπίσεις δύναμης που θα τείνουν να παγιώσουν ένα νέου τύπου μονιμότερο συσχετισμό, μια νέα φάση της πολιτικής ταξικής πάλης, θα αποκρυσταλλωθούν τότε, δηλαδή θα προκαλέσουν αναγκαστικά, ένα αντίστοιχο μετασχηματισμό του θεσμικού και ποινικού πλαισίου. Πρόκειται για την αποκρυστάλλωση ενός πολιτικού συσχετισμού δύναμης που σε τελευταία ανάλυση αντανάκλα τους κοινωνικούς συσχετισμούς ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία. Να γιατί μια συγκυρία ενίσχυσης της εργατικής τάξης συνδέεται κατά κανόνα με τη σχετική άμβλυνση της καταστολής.

Αντίθετα, λοιπόν, με τα πορίσματα των θεσμοκρατικών προβληματικών, η εκπόνηση ενός νέου νόμου δεν προκύπτει από κάποια αφηρημένη στρατηγική, «φύση» ή βούληση της εξουσίας, αλλά καταγράφει τη συγκεκριμένη κυβερνητική οπτική, όπως αυτή καθορίζεται όμως από τους εξελισσόμενους πολιτικούς (και κοινωνικούς) συσχετισμούς.

Τα πάντα κρίνονται και θα κριθούν δηλαδή από τις ενδεχόμενες μεταβολές της συγκυρίας στο εσωτερικό της φάσης που έχει κάθε φορά αποκρυσταλλωθεί, στο επίπεδο δηλαδή όχι απλώς του γενικού περιεχομένου, αλλά και της συγκεκριμένης «χρήσης» και εφαρμογής του θεσμικού και ποινικού πλαισίου.

Η άμβλυση, δηλαδή, ή η όξυνση της καταστολής δεν είναι μόνο ζήτημα του πόσο «αυταρχικό» ή «φιλελεύθερο» είναι το περιεχόμενο των διατάξεων του ποινικού νόμου. Είναι εξίσου αποτέλεσμα των όρων κάτω από τους οποίους θα λειτουργήσει ο νόμος, της συγκεκριμένης δηλαδή κάθε φορά χρήσης του και (μη) εφαρμογής του. Με βάση το ίδιο νομικό πλαίσιο μπορεί επομένως η καταστολή να οξύνεται ή να αμβλύνεται. Ας θυμηθούμε εδώ ότι στη βάση πάντοτε του ίδιου θεσμικού πλαισίου και του ίδιου ποινικού συστήματος γνωρίσαμε μετά τη μεταπολίτευση μια σειρά από εντυπωσιακές καμπές της κρατικής καταστολής: Η περίοδος αμέσως μετά τη μεταπολίτευση, (1974-5), περίοδος ενίσχυσης και ανόδου του λαϊκού κινήματος χαρακτηρίστηκε από μια εντυπωσιακή άμβλυση της ποινικής καταστολής. Η πρώτη περίοδος μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ (1981-83) συνοδεύτηκε επίσης, όπως ήδη αναφέραμε από μια άμβλυση της κατασταλτικής λειτουργίας του κράτους. Αντίθετα, στη σημερινή φάση, το ίδιο νομικό ποινικό υπόβαθρο χρησιμεύει και χρησιμοποιείται για μια άνευ προηγουμένου όξυνση της κρατικής καταστολής

4. «Φιλελεύθερο» και «συντηρητικό» δίκαιο.

Το πλαίσιο άσκησης της καπιταλιστικής καταστολής στην Ελλάδα, η ποινική νομοθεσία, ανήκει στο λεγόμενο «κλασικό» ή «φιλελεύθερο» ποινικό δίκαιο. Η έννομη σχέση παρίσταται στα πλαίσια αυτής της εκδοχής του ποινικού δικαίου ως συνάρτηση κάποιων «έννομων αγαθών» (ελευθερία, ανθρ. ζωή, δικαίωμα στην ιδιοκτησία κλπ.), τα οποία με τη σειρά τους αντιστοιχούν πάντα σ' ένα υλικό περιεχόμενο: Αφορούν αντικείμενα ή και κοινωνικές πρακτικές, όχι απλώς «ιδέες», «βουλήσεις», ή «προθέσεις». Το κλασικό ποινικό δίκαιο καταστέλλει επομένως παραβατικές εκδηλώσεις με υλική υπόσταση. Βουλευτικές παράμετροι υπεισέρχονται και προσμετρώνται μόνο εφόσον εκδηλωθεί κατά τρόπο υλικό η προσβολή ενός έννομου αγαθού.

Επειδή ακριβώς παρεμβαίνει μόνο μετά την υλική εκδήλωση της παραβατικής πράξης, απέχοντας από την αξιολόγηση ανεκδήλωτων βουλευτικών καταστάσεων, ακόμα και προπαρασκευαστικών για αδικήματα πράξεων, το κλασικό ποινικό δίκαιο αποκτά μια τεράστια ιδεολογική και νομιμοποιητική εμβέλεια για το καπιταλιστικό σύστημα: Αποκρύβει αυτό που είναι (τρόπος οργάνωσης κ.ι. άσκησης της καπιταλιστικής καταστολής), δυσχεραίνει την όποια πολιτικοποίηση του (όλες οι απόψεις, ιδέες, θεωρίες, επιθυμίες είναι θεμιτές εφόσον δεν μετουσιώθηκαν σε πράξη που παραβίασε το νόμο) και παρουσιάζεται έτσι (δηλαδή λειτουργεί) ως η ορθολογική μέθοδος «κοινοτικής άμυνας» απέναντι στο «έγκλημα».

Ταυτόχρονα όμως το «κλασικό» ποινικό δίκαιο, στην τυπικά φιλελεύθερη μορφή του διαπερνάται από μια αξεδιάλυτη εσωτερική αντίφαση: Επειδή ακριβώς δεν πρόκειται για την οργάνωση των αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα σε εν γένει ίσα και ελεύθερα υποκείμενα (όπως ισχυρίζεται η φιλελεύθερη αστική ιδεολογία του δικαίου), αλλά ανάμεσα σε υποκείμενα που ορίζονται ως ίσα και ελεύθερα αποκλειστικά και μόνο στα πλαίσια του «κοινού συμφέροντος» που ενσαρκώνει το καπιταλιστικό κράτος, η καπιταλιστική εξουσία, για το λόγο αυτό, λοιπόν, ο φιλελεύθερος ορθολογισμός δεν είναι σε θέση να οργανώσει ορισμένες «προφανώς αναγκαίες» πλευρές της κρατικής καταστολής. Πρόκειται για αντιφάσεις που εδράζονται στο γεγονός (γεγονός, που παραγνώρισαν οι πρώτες μαρξιστικές αναλύσεις πάνω στο δίκαιο) ότι το «έννομο αγαθό», πάνω στο οποίο εδράζεται η έννομη σχέση ανάμεσα στα υποκείμενα, είναι απλώς η άλλη όψη του «κοινού συμφέροντος όλων των πολιτών», ακριβώς όπως η ισότητα των εμπορευματοκατόχων είναι η άλλη όψη της υπαγωγής των εργαζομένων στο κεφάλαιο, της μετατροπής της εργασιακής δύναμης σε μεταβλητό κεφάλαιο. Το δίκαιο και οι έννομες σχέσεις «ισότητας» και «ελευθερίας» των υποκειμένων δικαίου υφίστανται στο εσωτερικό του κράτους, πηγάζουν από το αστικό κράτος. Η σχέση αυτή «αιτιότητας» ανάμεσα στη δομή του αστικού κράτους, (των αστικών σχέσεων εξουσίας) και στα υποκείμενα δικαίου αποτυπώνεται άλλωστε και στη δομή του ποινικού δικαίου: Οι «παραβατικές πράξεις» διώκονται αυτεπάγγελα, από τη «δημόσια αρχή» εκτός εξαιρέσεων που ορίζει ο νόμος.

Η οργάνωση της καταστολής δεν μπορεί λοιπόν να περιοριστεί στις αρχές του φιλελεύθερου δικαίου, αλλά τείνει να συμπεριλάβει στοιχεία που ανάγονται σε μια διαφορετική, ανοιχτά συντηρητική και «πραγματιστική» αντίληψη για το δίκαιο και την

καταστολή: Η «παραβατική πράξη» δεν περιορίζεται, σύμφωνα μ' αυτή την αντίληψη στην προσβολή ενός υλικού αγαθού, αλλά, από τη μια επεκτείνεται σε μη υλικά αγαθά που αναφέρονται στην κρατική αυθεντία (π.χ. περιύβριση αρχής) και από την άλλη τείνει να ταυτίσει την παραβατική πράξη με την «προπαρασκευαστική πράξη», συχνά ακόμα και με την «παραβατική βούληση».

Το χαρακτηριστικό ίσως παράδειγμα τέτοιας μετατόπισης προς το συντηρητικό δίκαιο είναι η ποινική πάταξη της «απόπειρας», μιας πράξης δηλαδή κατά την οποία εκδηλώθηκε προφανώς μια πρόθεση και αποκαλύφθηκε η προπαρασκευή της παραβατικής πράξης, χωρίς όμως, για οποιοδήποτε λόγο, να θιγεί κατά οποιοδήποτε τρόπο κάποιο υλικό αγαθό. Μια αντίστοιχη απόκλιση από την αρχή της υλικότητας του περιεχομένου της παραβατικής πράξης (και συνεπώς από την αρχή της αξιολόγησης του υλικού περιεχομένου αυτής της πράξης και μόνο) είναι τα «καθ' υποτροπήν» αδικήματα. Η ίδια παραβατική πράξη αξιολογείται διαφορετικά (και ο ένοχος καταδικάζεται ανάλογα) αν διαπραχθεί για πρώτη φορά απ' ό,τι αν προϋπήρξαν και προηγούμενες ανάλογες καταδίκες του δικαζόμενου, οπότε πιστοποιείται ότι πρόκειται για «εγκληματική φύση».

Το κλασικό ποινικό δίκαιο δεν υφίσταται λοιπόν πουθενά στην αμιγώς φιλελεύθερη εκδοχή του, αλλά τείνει να ενσωματώσει στο εσωτερικό του ένα ανοιχτά συντηρητικό υποσύνολο. Πατάει δηλαδή σε δύο βάρκες. Αυτό που εντούτοις πρέπει εδώ να προσέξουμε είναι το γεγονός ότι στο δίκαιο που περιγραφικά ονομάσαμε «κλασικό ποινικό δίκαιο», η φιλελεύθερη εκδοχή εξακολουθεί να αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο. Το συντηρητικό υποσύνολο εμφανίζεται σα δευτερεύον στοιχείο που έρχεται απλώς να καλύψει τα κενά του φιλελεύθερου πυρήνα του ποινικού δικαίου.

Στην πραγματικότητα δεν πρόκειται βέβαια για ένα ζήτημα «τεχνικής φύσης», ή έστω για ένα ζήτημα που εξαντλείται απλώς στο εσωτερικό του δικαίου, στις εσωτερικές αντιφάσεις της ποινικής καταστολής. Γιατί οι μετατοπίσεις του ποινικού συστήματος προς τη φιλελεύθερη ή τη συντηρητική εκδοχή του δικαίου προκύπτουν κατά κύριο λόγο από τον «εξωτερικό» ως προς το δίκαιο παράγοντα, τους συσχετισμούς δύναμης που αποτυπώνονται στο εσωτερικό της πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας. Είναι χαρακτηριστική εδώ η απόκλιση που διατυπώνεται στο ελληνικό ποινικό σύστημα σε αναφορά με τα πολιτειακά αδικήματα: Οι προπαρασκευαστικές πράξεις για την ανατροπή του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος καταστέλλονται ως «εσχάτη προδοσία», μια ρύθμιση που θεσπίστηκε αμέσως μετά τη μεταπολίτευση του 1974 και προσέλαβε ως εκ τούτου ένα προοδευτικό πρόσημο.

Εδώ αξίζει όμως να μας απασχολήσει μια άλλου τύπου μετατόπιση προς το συντηρητικό δίκαιο η οποία εκδηλώθηκε με καθαρό τρόπο σ' όλες τις χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού κατά την τελευταία δεκαετία ή δεκαπενταετία: Πρόκειται για την τάση να αξιολογούνται οι βουλευτικές ή και προπαρασκευαστικές παράμετροι και μάλιστα με ιδιαίζοντως βαριές κατηγορίες στις περιπτώσεις «αδικημάτων» που στρέφονται κατά του κράτους, του πολιτεύματος και της κοινωνικής ειρήνης. Πρόκειται τόσο για την παράφημη νομοθεσία κατά της τρομοκρατίας, όσο και για τη νομοθεσία ενάντια σε αδικήματα που αξιολογούνται ως «πράξεις αντικοινωνικής συμπεριφοράς».

Η αρχή έγινε φυσικά από την πάταξη των «πράξεων αντικοινωνικής συμπεριφοράς»: Οι νόμοι κατά του «τεντυμποϊσμού» στο παρελθόν, οι νόμοι κατά του «χουλιγκανισμού» σήμερα, ή οι ποινικές διατάξεις για την απρόκλητη φθορά, απρόκλητη εξύβριση, απρόκλητη σωματική βλάβη κλπ., συνυπολογίζουν για την ποινική αξιολόγηση μιας παραβατικής πράξης παραμέτρους κοινωνικές, ιδεολογικές και βουλευτικές. Η φθορά ξένης ιδιοκτησίας, όταν αξιολογηθεί ως απρόκλητη φθορά συνεπιφέρει πολλαπλάσιες ποινές. Αυτό βέβαια που στην πραγματικότητα συμβαίνει από την κοινωνική σκοπιά, είναι ότι η κρατική καταστολή στρέφεται με ιδιαίτερη αυστηρότητα ενάντια σε συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες και ομάδες των οποίων την κοινωνική παρουσία, συμπεριφορά, πρακτική και ιδεολογία έχει εκ των προτέρων χαρακτηριστεί ως αντικοινωνική. Η νομοθεσία ενάντια στα αδικήματα «κοινωνικής συμπεριφοράς» προσλαμβάνει λοιπόν εξ αρχής ένα έντονα συντηρητικό χαρακτήρα. Γιατί αναγκάζεται να αποκαλύψει την «εκπόρευση» της νομιμότητας από την κοινωνική (και πολιτική) τάξη πραγμάτων, γιατί αφήνει να φανεί ότι τα όρια της κοινωνικής και πολιτικής ελευθερίας είναι τα όρια των σχέσεων παραγωγής και του αστικού κράτους.

Είναι εδώ χαρακτηριστικό ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ έσπευσε αμέσως μετά την εκλογική της νίκη το 1981 να αναγγείλει την κατάργηση του αντιδραστικού νόμου 4.000 «κατά του τεντυμποϊσμού». για να επαναφέρει βέβαια τη νομοθεσία κατά των «αντικοινωνικών ομάδων» τμηματικά με τους νόμους για την απρόκλητη εξύβριση - σωματική βλάβη - φθορά κλπ.

Όμως, εκεί που το κοινωνικό πρόσημο της καταστολής γίνεται απόλυτα φανερό, είναι στα «αδικήματα κατά του κράτους και του πολιτεύματος», στη νομοθεσία κατά της «τρομοκρατίας». Εδώ μάλιστα έχουμε να κάνουμε με τη σημαντικότερη μετατόπιση του ποινικού δικαίου προς τη μεριά της συντηρητικής εκδοχής του, τελικά για την τάση εκτόπισης του φιλελεύθερου δικαίου από το συντηρητικό δίκαιο (ή καλύτερα την υποκατάσταση του «κλασικού» από το συντηρητικό δίκαιο) καθώς η αντιτρομοκρατική νομοθεσία βασίζεται στην ταύτιση βούλησης, προπαρασκευαστικής πράξης και παραβατικής πράξης.

Επειδή η «αντιτρομοκρατική νομοθεσία», που τείνει να εγκαθιδρύσει την κυριαρχία του συντηρητικού πάνω στο φιλελεύθερο δίκαιο, αναφέρεται σε «αδικήματα κατά του κράτους», θεωρείται από τους φιλελεύθερους θεωρητικούς του δικαίου, (αλλά και από ορισμένους μαρξιστές που παραμένουν προσκολλημένοι σε μια φιλελεύθερη ανάγνωση της κλασικής μαρξιστικής κριτικής στο δίκαιο) ως η νομοθεσία που «κρατικοποιεί» το δίκαιο, που εισάγει τον κρατισμό εκεί που προηγουμένως κυριαρχούσε το «υποκειμένο» και η «κοινωνία των πολιτών». Στην πραγματικότητα η φιλελεύθερη αυτή κριτική δεν κάνει τίποτε άλλο από το να συγκαλύπτει ότι το δίκαιο ήταν πάντοτε «κρατικοποιημένο», ότι η άλλη όψη του «υποκειμένου δικαίου» είναι το καπιταλιστικό κράτος και η κυριαρχία του.

Αυτό που κάνει η «αντιτρομοκρατική νομοθεσία» δεν είναι λοιπόν η «υπαγωγή του δικαίου στο κράτος» και η κατάργηση του «υποκειμένου» στο όνομα του κρατισμού. Είναι η μετατόπιση της κατηγορίας του υποκειμένου στα όρια της, στη «βούληση του υποκειμένου», στην κοινωνική και ιδεολογική πρόθεση (του υποκειμένου) και η χρησιμοποίηση αυτής της μετατόπισης για την αναδιοργάνωση ολόκληρου του συστήματος της καταστολής. Δεν πρόκειται για την εγκατάλειψη του «υποκειμένου» αλλά για την ακραία κοινωνική του επικύρωση. Αν σήμερα στην Ευρώπη η κατοχή φιαλιδίων γκαζιού ή βενζίνης μπορεί να είναι επαρκής απόδειξη ότι κάποιο «υποκειμένο» είναι «τρομοκράτης» αυτό δεν σημαίνει ότι ξαφνικά εισήχθη το κράτος στο χώρο της «κοινωνίας». Σημαίνει ότι η εξουσία που μέχρι χθες «έκρινε» το «υποκειμένο» σύμφωνα με τις πράξεις του, το «κρίνει» σήμερα με βάση ακόμα και τις «προθέσεις» ή τις «ιδέες» του.

Η ταύτιση «παραβατικής πράξης» και «βουλευτικής παραμέτρου» λοιπόν και όχι η εισβολή του κράτους στην κοινωνία σηματοδοτεί τη μετατόπιση από το «κλασικό» στο συντηρητικό ποινικό δίκαιο».

Πίσω από τους μετασχηματισμούς αυτούς του ποινικού δικαίου δεν κρύβεται έτσι παρά ένας μετασχηματισμός της πολιτικής φάσης της πάλης των τάξεων: Η εισαγωγή της «αντιτρομοκρατικής» νομοθεσίας στη Δυτ. Ευρώπη και ο αντίστοιχος μετασχηματισμός του ποινικού δικαίου εντάσσεται σε μια φάση επίθεσης του κεφαλαίου ενάντια στην εργασία, μετά από μια ολόκληρη περίοδο μετασχηματισμού των συσχετισμών προς όφελος των δυνάμεων της εργασίας ιδίως στο οικονομικό επίπεδο, με τη μείωση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας από το κεφάλαιο. Πρόκειται, δηλαδή, και πάλι για ένα μετασχηματισμό του δικαίου που οι ρίζες και οι αιτίες του βρίσκονται πέρα από το δίκαιο: στις κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις.

Η «αντιτρομοκρατική νομοθεσία» δεν αποτελεί λοιπόν, έγινε νομίζουμε φανερό αυτό από τα προηγούμενα, αναγκαίο όρο ή προϋπόθεση για την άσκηση της καπιταλιστικής καταστολής. Η εισαγωγή της σηματοδοτεί «απλώς» μια ιδιαίτερα δυσμενή αμυντική συγκυρία για το εργατικό και το κοινωνικό κίνημα. Εδώ αξίζει μάλιστα να σημειώσουμε ότι η «αντιτρομοκρατική» νομοθεσία δεν προσφέρει μόνο «πλεονεκτήματα» στην εξουσία: Αντίθετα μάλιστα οι δυνατότητες της να νομιμοποιείται ως «ποινική νομοθεσία» ως «μη πολιτικός» τρόπος οργάνωσης της «κοινωνικής άμυνας» απέναντι στο «έγκλημα» είναι

εξαιρετικά περιορισμένες. Χωρίς νομιμοποίηση απ' όλα τα κοινοβουλευτικά κόμματα, χωρίς συντριβή του κοινωνικού κινήματος και της κοινωνικής κριτικής, χωρίς τον ιδεολογικό αποπλισμό του εργατικού κινήματος, η «αντιτρομοκρατική» νομοθεσία κινδυνεύει να καταγραφεί ως αυτό που πραγματικά είναι: πολιτική βία και τρομοκρατία της εξουσίας. Σε μια τέτοια περίπτωση η «υποχώρηση» της κρατικής καταστολής στο «κλασικό» ποινικό δίκαιο θα πρέπει να θεωρείται αναπόφευκτη .

Ας θυμηθούμε εδώ την αποτυχημένη απόπειρα της Δεξιάς να θεσπίσει μια ανάλογη με την Ιταλία και τη Γερμανία «αντιτρομοκρατική» κρατική παρέμβαση και νομοθεσία στην Ελλάδα. Η πολιτική συγκυρία (δηλ. τελικά οι συσχετισμοί δύναμης) δεν επέτρεπε στα αντιπολιτευόμενα κόμματα της εξουσίας να συναινέσουν στις κυβερνητικές πρωτοβουλίες. Οι δίκες του Πόλε, του Σερίφη, ο «αντιτρομοκρατικός νόμος» 774, η δίκη της ομάδας Ζηρίνη κλπ. καταγράφηκαν ως πολιτικό φιάσκο της Δεξιάς. Παράλληλα, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ έχοντας διδαχθεί από το παρελθόν δεν επιχείρησε ποτέ να καταφύγει σε μια «αντιτρομοκρατική» νομοθεσία. Όσες απόπειρες έκανε και κάνει για να σταθεροποιήσει και να ενισχύσει το συντηρητικό υποσύνολο του δικαίου αναφέρονται αποκλειστικά και μόνο στις «αντικοινωνικές», στις «μη πολιτικές» ομάδες. Μάλιστα, φαίνονται να πιστεύουν και να ελπίζουν ότι μέσα απ' αυτό το δρόμο μπορούν να προχωρήσουν πολύ μακριά: Το πρόσφατο νομοσχέδιο για τα ναρκωτικά εισάγει εκτός των άλλων την αρχή της «συλλογικής ευθύνης» με τη δίωξη των συγγενών (!) των εμπόρων ναρκωτικών. Στο χέρι μας είναι να αποδειχθούν, για άλλη μια φορά, οι ελπίδες τους μάταιες.

Το παράδειγμα της Ελλάδας κάνει λοιπόν ιδιαίτερα φανερό, τουλάχιστον από τη μεταπολίτευση και μετά, την ιστορικότητα του δικαίου και της ποινικής καταστολής. Το ποινικό δίκαιο παραμένει στην «κλασική» μορφή του, στη μορφή δηλαδή όπου το φιλελεύθερο υποσύνολο εξακολουθεί να κυριαρχεί. Η ενίσχυση της καταστολής περνάει σήμερα όχι μέσα από τη διαφοροποίηση του ίδιου του φιλελεύθερου ποινικού συστήματος, αλλά, κυρίως μέσα από τη διαφοροποιημένη ερμηνεία και εφαρμογή των νόμων στο εσωτερικό του.

Βέβαια, αυτή η «διαφοροποίηση στη χρήση» εγγράφει ενδεχομένως στον ορίζοντα της και την άμεση προσφυγή σε νομοθετήματα που θα πριμοδοτήσουν το συντηρητικό υποσύνολο του δικαίου. Η απόκρουση μιας τέτοιας προοπτικής είναι κατά συνέπεια σήμερα στενά συνδεδεμένη με το ζήτημα της συνολικής απόκρουσης της επίθεσης του κεφαλαίου κατά της εργασίας - με τους όρους που η επίθεση αυτή εγκαινιάστηκε το χειμώνα του '85. Η υποχώρηση δηλαδή της καταστολής δεν θα εξαρτηθεί από την κυβερνητική βούληση, αλλά μπορεί μόνο να προκύψει ως αποτέλεσμα ενός ευνοϊκού συσχετισμού δυνάμεων που θα διαμορφωθεί από την παρέμβαση του λαϊκού κινήματος.

Αν όμως για την Αριστερά προφανές πολιτικό καθήκον είναι να οργανώνει την αντίσταση τόσο ως προς την όξυνση της ποινικής κατασταλτικής λειτουργίας του κράτους, όσο και ως προς το συντηρητικό μετασχηματισμό του ποινικού συστήματος, εντούτοις η αριστερή στρατηγική δεν μπορεί παρά να αποβλέπει στη δημιουργία των όρων για την ανατροπή της καπιταλιστικής νομιμότητας τόσο στη συνταγματική όσο και στην ποινική εκδοχή της.

Έτσι. «η υπεράσπιση των λεγομένων αφηρημένων αρχών του νομικού συστήματος», επειδή ακριβώς «είναι η πιο γενική μορφή της υπεράσπισης των γενικών συμφερόντων της αστικής τάξης» (Πασουκάνις, όπ.π. σελ. 50), βρίσκεται στον αντίποδα της αντικαπιταλιστικής στρατηγικής, της στρατηγικής για το σοσιαλισμό.

* Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)